

DÎVÂN-I HAYÂLÎ BEY NÜSHALARINDA ŞAİRE AİT OLMAYAN ŞİİRLER*

Büşra ÇELİK VURAL**

Öz: Hayâlî Bey, sadece 16. yüzyılın değil bütün Osmanlı Edebiyatı'nın en müstesna yerine sahip olan şairlerindendir. 1945 yılında A. N. Tarlan tarafından 13 nüshaya dayanılarak tenkitli neşir olarak çalışılan Hayâlî Bey'in Dîvân'ı neredeyse üç çeyrek asır sonra tarafımızdan tekrardan ele alınmıştır. Hayâlî Bey Dîvân'ının yurt içi ve yurt dışında toplam 53 adet nüshasına ulaşılmıştır. Bu nüshalarda seyrek şekilde yer alan bazı şiirlerdeki kelime seçimi, kullanılan imge/hayal ve üslup bakımından Hayâlî Bey'i yansıtmaması şüphesi üzerine şiirler üzerinde geniş çaplı bir inceleme yapılmıştır. Bu incelemenin neticesinde Hayâlî Bey'in Dîvân nüshalarına çeşitli sebeplerle eklenmiş bu şiirlerin esasen hangi şairlere ait olduğu tespit edilmeğe çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Hayâlî Bey, 16. Yüzyıl, metin neşri, tenkitli metin

Poems That Do Not Belong to the Poet In Divân-i Hayâlî Bey Copies

Abstract: Hayâlî Bey is one of the most exceptional poets not only of the 16th century, but of the entire Ottoman Literature. Hayâlî Bey's Dîvân, which was studied as a critical publication based on 13 copies by A. N. Tarlan in 1945, was reconsidered by us almost three quarters of a century later. A total of 53 copies of Hayâlî Bey's Dîvân have been reached in the country and abroad. Due to the suspicion that some of the poems in these copies do not reflect Hayâlî Bey in terms of word choice, image/imagination and style, a wide-ranging analysis was made on the poems. As a result of this examination, it will be tried to determine who actually belongs to these poems that were added to Hayâlî Bey's Dîvân copies for various reasons.

Keywords: Hayâlî Bey, 16th century, text publishing, textual criticism

Giriş

Yazma eserlerin yüzyıllar içinde fiziksel olarak bozulmalara ve değişmelere uğraması doğal bir olaydır. Bununla birlikte yazma eserin içeriğindeki bazı bozulmalar ve hatta müdahaleler bilinçli bir şekilde müstensihler ya da şiire/metne ilgi duyan - işgüzâr- okur tarafından da yapılabilmektedir. Özellikle orijinal metin, kopyalanması esnasında birtakım ekleme, çıkarma ve silinmelere uğrayabilmektedir. Hatta nüsha kopyalama işi tamamlanmış olsa dahi bu değişme ve bozulmalar meydana gelebilmektedir. S. Polat, yazma eserin yaşayan bir varlık olduğunu belirterek şöyle söylemiştir: “Yazma bir eser, matbu bir eser gibi teşekkülü bitmiş bir varlık değil, yaşayan, sürekli müdahalelere uğrayan, değişen, gelişen bir varlıktır” (2015: 209). Diğer bir deyişle bir müellif eserini tamamladıktan sonra, eserin, matbaadan çıkmış bir kitap gibi sabit kalması mümkün değildir. Bundan dolayı zaman zaman şaire/yazara ait olmayan bir mısra, gazel, ya da satır orijinal metne dahil edilebilmektedir. Nâşirin

* Bu makale Dr. Büşra Çelik Vural tarafından Doç. Dr. Furkan Öztürk danışmanlığında tamamladığı “Hayâlî Bey Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dil İçi Çeviri)” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi. İstanbul/TÜRKİYE. E-mail: busra.celk@hotmail.com ORCID-ID: 0000-0002-5419-1805.

yapması gereken ise şair/yazara ait olmayan her birimi eserden çıkarmaktır. Zira güvenilir bir metin neşrinin kilit noktalarından biri budur.

Hayâlî Bey'in dîvân nüshalarının bazılarında, bütün nüshalara yayılmamış özellikle sadece birkaç nüshada seyrek şekilde yer alan şiirler göze çarpmaktadır. Bu şiirler, incelemeye alındığında kimilerinin başka şairlere ait oldukları görülmüştür. Bu nedenle nüshalarda yaygın olarak bulunmayıp sadece birkaç nüshada yer alan şiirler incelemeye tabii tutulmuştur.

Hayâlî Bey'in *Dîvân*'ında Kendisine Şiir Atfedilmesinin Nedenleri

Osmanlı şairlerinin çoğu "sâhib-dîvân" olmakla övünmelerine rağmen bazı şairlerin sağlıklarında divan oluşturmadıkları ve dolayısıyla arkalarında güvenilir bir nüsha bırakmadıkları bilinmektedir. Bu şairlerin divanlarını oluşturan müstensihlerin veya şiirle uğraşan kişilerin ise şairlerin kendilerine ait olmayan şiirleri divanlarına ekleyebildikleri görülmektedir. Bu durum Hayâlî Bey *Dîvân*'ı söz konusu olduğunda daha da karışık bir hâl almaktadır. Esasen Âşık Çelebi'nin "dîvân tertip etmediği" şeklindeki iddiasına rağmen Hayâlî Bey'in en eski tarihli dîvân nüshası onun henüz hayatta iken dîvân tertip ettiğini göstermektedir (Çelik Vural: 2022). Buna rağmen Hayâlî'nin *Dîvân* nüshalarında da birtakım tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Bu tutarsızlıkların ilki ve en önemlisi 16. yüzyılda birden fazla Hayâlî mahlaslı şairin olmasıdır. Biyografik kaynaklara bakıldığında Hayâlî Bey dışında 16. asırda şiir yazmış Hayâlî mahlaslı 5 şair daha zikredildiği görülmektedir. Birincisi, Anadolu sahasında ilk defa Hayâlî mahlasını kullanan Abdülkerîm-zâde Hayâlî (ö. 1524)'dir. Hayâlî-i Evvel, Hayâlî-i Kadîm, Hayâlî-i Selef olarak da bilinen şairin mürettep divanı olmadığı için şiirleri dağınık şekilde mecmualarda yer almaktadır. Şairin, en meşhur şiirleri Hayâlî Bey'e isnat edilme talihsizliğine uğramıştır (Çelik Vural 2021: 28). Edirneli Mecdî bu durumu şöyle anlatmıştır:

"...lâkin ebnâ-yı zamânenen kendüyi suhan-şinâs zann edüp mecmû'a nâmına perîşân-evrâkda gâzel cem' eyleyen bî-temyizler anuñ gâzellerini hayâlî beg gâzellerinüñ arasında sebt edüp bu iki şâ'ir-i suhan-âferînüñ eş'âr-ı âbdârını birbirine hâlt eyledi. Bu iki hı'âce-i bâzâr-ı fezâ'ilüñ başka başka le'âlî-i âbdârını bir silkde tanzîm edüp şâhiblerini fark etmediginden ikisini bir dürcde derc eyledi (1269: 334).

İkincisi, Halvetiyye tarikatının Gülşenîlik kolunu kuran İbrâhîm-i Gülşenî'nin oğlu Hayâlî-i Gülşenî (ö. 1570)'dir. Kaynaklarda adından övgüyle söz ettiren şairin mürettep bir *Dîvân*'ı bulunmasına rağmen Gülşenîliği savunan birçok gazelinin Hayâlî Bey *Dîvân*'ına müstensihler tarafından yanlışlıkla alındığı tahmin edilebilir.

Üçüncü şair, Çağatay lehçesiyle şiirler yazdığı için olacak Nevâyî nisbesiyle meşhur olan Hayâlî-i Nevâyî (ö. 1544-45)'dir. Fâ'izî eserinde, şairin mürettep bir divanı olduğunu söylese de henüz ortaya çıkmamıştır (Kayabaşı: 1997, 286). Dördüncüsü, Hayâlî-i Kâtibî olup Tuna sahilinden, geçimini katiplikle sürdüren, Latîfî'nin şiirlerini övdüğü bir şairdir (Canım: 253). Son olarak, Çıldır savaşına katılan yeniçeri Âşık Hayâlî bulunmaktadır (Nâfiz, 1929: 10).

Hayâlî Bey'in *Dîvân*'ına bir şekilde girmiş olan bu şiirlerin bazılarının da bizzat Hayâlî Bey'in sebep olduğu öne sürülebilir. Zira Hayâlî Bey'in beğendiği şiirlerin "sahibi çıkmazsa benimdir" diyerek sahiplendiğini Deli Birader Gazâlî şu kıtasıyla aktarır:

Şi'r okıdı Hayâli Beg pek pek

Didüm anuñ kulağına yap yap

Bu gazeller senüñ mi didi kim

İssi çıkmaz ise benümdür hep (Kılıç, 2010: 1656)

[=Hayâlî Bey hızlı hızlı/beylenerek şiir okuyordu. Kulağına yavaşça “Bu gazeller senin mi?” dedim. “Eğer sahibi çıkmazsa hepsi benimdir” dedi.]

Tüm bu hususlar dikkate alındığında hem Tarlan tarafından 1945 yılında yayımlanmış *Hayâlî Bey Dîvânı*'nda hem de daha sonradan elde edilen nüshalarda Hayâlî Bey'e ait olmadığı kesin olan ve kendisine aidiyeti şüpheli olan gazeller yer almaktadır. Bu şiirlerden en meşhuru “hârâb olupdur ol âbâd gördüğün gönülüm/gamuñla toptoludur şâd gördüğün gönülüm” matlalı gazeldir ki *Meşâi'ri's-Şu'arâ* sahibi bu şiirin Hayâlî Abdülkerim-zâde'ye ait olduğunu söylemektedir (Kılıç, 2010: 1540).

Hayâlî Bey'in *Dîvân*'ında yer almayan gazeller üzerine yapılan iki çalışma vardır. İlki S. Küçük tarafından 1984 yılında yayımlanan “Hayâlî Bey'in Yayımlanmamış Gazelleri” adlı makalesidir. Küçük, Hayâlî Bey'in *Dîvân*'ında (yani Tarlan neşrinde) olmadığı hâlde *Pervâne Bey Mecmûası*'nda (bundan sonra *PMN*) kayıtlı olan 8 gazelini neşretmiştir. Küçük, bu şiirlerin aynı yüzyılda yaşamış Hayâlî mahlaslı başka şairlere ait olabileceğini irdelemeden, dahası bu şairleri dahi anmadan hepsinin Hayâlî Bey'e ait olduğunu varsayımıştır. Ancak bu gazellerden tek bir tanesinin bile Hayâlî Bey'e ait olduğu kesin değildir. Örneğin aşağıdaki matla ve makta beyti verilen şiire bakıldığında;

“Bâde-i 'aşkunla gerçi cümle-i huşyâr mest

Lîk ben mahşerde de olam yine tekrâr mest

Dem-be-dem kan içmege meyl itse tan mıdur hüsâm

La'l-i mey-gûnun Hayâlî eyledi nâcâr mest” (Küçük, 1984: 418)

makta beytinde yer alan “hüsâm” kelimesine bakıldığında kelimenin herhangi bir yere dahil olmadığı, cümleden ayrı durduğu görülecektir. Zira, “Hüsâm” kelimesi şairin mahlasıdır (Gıynaş, 2014: 400). İkinci mısradaki yer alan “Hayâlî” ifadesi ise mahlas değil, “la'l-i mey-gûnun hayâlî” tamlamasına aittir. Ayrıca gazelin Hayâlî Bey'in hiçbir divan nüshasında bulunmaması şiirin Hayâlî Bey'e ait olmadığı düşüncesine delildir. Makalede yer alan diğer gazellerin de hangi şairlere ait olduğu kaynaklar doğrultusunda sunulmuştur:

S. Küçük Neşrinde Yer Alan Gazellerin Matla Beyitleri ve Şairleri

Sıra	Matla	Şair	Nüshalar
1.	bâde-i 'işkuñla gerçi cümle-i huşyâr mest lîk ben mahşerde de olam yine tekrar mest	Hüsâm: <i>PMN</i> : G. 991 (Gıynaş, 2014: 400)	-
2.	hışm ile ol kâfir-i bed-kîş kurbân bağlanur vâlih ü ser-geşte dillerde kara çan bağlanur	Abdülkerim-zâde: <i>Mecmau'n-Nezair</i> (bundan sonra <i>MN</i>): G. 1304 (Köksal, 2017: 478); <i>PMN</i> : Hayâlî Beg: G. 2559 (Gıynaş: 955)	Ü.2 ¹
3.	gamzeñ okından erişdi sîneme tîr-i ecel âferin bâzûña kim vërdün dil ü câna hâlel	Abdülkerim-zâde: <i>MN</i> : G. 2782 (Köksal: 936);	S.2 ² , MC ³ , Ü.2

¹ İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 615, Ü.2.

² Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reşid Efendi 774/3, S.2

³ İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, K. 554/4.

		Hayâlî Beg: <i>PMN</i> : G. 4748 (Gıynaş: 746)	
4.	fırâkuñ odı ile géceler yanar qandîl anuñla rüz-i vişâle érer seher qandîl	Hayâlî Beg <i>PMN</i> : G. 4767 (Gıynaş: 753)	-
5.	ben garîbe cevr édüp aqlatma ey şâhum benüm gün yüzüñ göster göreyin bir nazar mâhum benüm	Şehîdî: <i>MN</i> : G. 3131 (Köksal: 1044); Hayâlî: <i>PMN</i> : 5273 (Gıynaş: 939) (Aparatta Hayâlî Beg)	-
6.	türresi baş қоşmasun ol zülf-i müşk- efşânına bir haramîdür baş açuk n'eyler alup yanına	Kemâlpaşa-zâde: <i>Dîvân</i> : G. 293 (Saraç: 275); <i>MN</i> : G. 4181 (Köksal: 1374); <i>PMN</i> : G. 6333 (Gıynaş: 323) (Aparatta Hayâlî Beg)	-
7.	hamdüli'llâh bu dil-i miñnet-zed'êrdi yârına câm-ı mey şun sâkiyâ kalmaz bu demler yarına	Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 4137 (Köksal: 1361); <i>PMN</i> : Hayâlî Beg: G. 6630 (Gıynaş: 426)	Ü.2
8.	kaşı her tîr ki atar sînemüze yâlar ile bâg-ı dil zeyn olur serv-i dil-ârâlar ile	Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 4390 (Köksal: 1440); <i>PMN</i> : Hayâlî Beg: G. 6720 (Gıynaş: 456)	Ü.2

Tablodan anlaşılacağı üzere dört şiir Hayâlî Bey'in elimizde bulunan dîvân nüshalarında dahi yer almamaktadır. Tabloda dîvân nüshalarında yer alan gazellerin hepsi Ü.2 numaralı dîvânlar mecmuasındandır. Ü.2 nüshasında çok sayıda Hayâlî mahlaslı şiirler vardır, ancak bunların Hayâlî Bey'e ait olduğu son derece şüphelidir. Ne üslup yönünden ne kelime seçiminden ne de şiir kurgusu ve konusu bakımından hiçbir şekilde Hayâlî Bey'in şiiri ve şiir anlayışıyla örtüşmemektedir. Dolayısıyla Ü.2 nüshasının üstünde büyük bir soru işareti vardır.

2. sırada yer alan “*hışm ile ol kâfir-i bed-kış qurbân bağlanur//vâlih ü ser-geşte dillerde kara kan bağlanur*” matlı şiir, *MN*'de Abdülkerîm-zâde adıyla yer almakta iken, *PMN*'de Hayâlî Beg adına kayıtlıdır. Edirneli Mecdî'nin dikkati çektiği üzere Abdülkerîm-zâde Hayâlî'yi (ve belki diğer Hayâlî mahlaslı şuarâyı) bilmeyen şiir erbabı, nerede bir Hayâlî mahlaslı şiir görmüşse onu Hayâlî Bey'e mal etmişlerdir. Kanaatimizce *PMN* bu bakımdan pek de güvenilir değildir. Zira, 5. sırada yer alan “*ben garîbe cevr édüp aqlatma ey şâhum benüm// gün yüzüñ göster göreyin bir nazar mâhum benüm*” matlı gazelin son beytinde geçen “şehîdî” ifadesinin bir mahlas olduğunu anlamayarak şiiri Hayâlî Bey'e ait göstermiştir. *MN* ise *PMN*'ye nazaran şiirlerin kime ait olduğunu belirlemede oldukça isabetli ve bu bakımdan daha muteberdir. Bunun sebebinin, *MN*'nin *PMN*'den daha erken bir tarihte derlenmiş olmasından kaynaklandığı düşünülebilir (Köksal: 6).

3. sırada yer alan “*gamzeñ okından erişdi sîneme tîr-i ecel// âferîn bâzûña kim vërdüñ dil ü câna halel*” matlı gazelin kime ait olduğu hususunda *MN* ve *PMN* arasında yine bir ihtilaf vardır. Edirneli Nazmî'nin her iki şairi iyi bilmesinden dolayı şiirin hangi Hayâlî'ye ait olduğunu belirlemede daha isabetli olduğu kanısındayız. Buna ek olarak, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa Bölümü 1031 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Nezâ'ir*'in 283v varagında olan gazel Abdülkerîm-zâde Hayâlî adına kayıtlıdır (Samancı, 2013: 134). Ayrıca gazelde yer alan bazı ibareler, tamlamalar ve hatta hayaller, Hayâlî Bey *Dîvân*'ında tarandığında herhangi bir eşleşme sağlanamamıştır. Örneğin, gazelin ikinci beytinde yer alan “dil urur na'ra-i ni'me'l-

bedel” ifadesi tarandığında Hayâlî Bey’in nara atmak fiilini *na’ra urur* şeklinde değil, *na’ra çeker* şeklinde (K. 7/17) kullandığı görülmüştür.

“*fîrâkuñ odı ile geceler yanar kandil// anuñla rûz-i vişâle érer seher kandil*” matlâlı 4. gazel *PMN*’de Hayâlî Beg adına kayıtlıdır. Ancak, gazelin şairin herhangi bir divân nüshasında bulunmaması bu şiirin ona ait olduğu fikrini bizden uzaklaştırmaktadır. Kaldı ki Hayâlî Bey’in *Dîvân*’ında kandil redifli, “*görüirse göz yaşı içre beni yanar kandil// özini seng-i hased birle pâreler kandil*” matlâlı 7 beyitlik uzun bir gazelinin olması ilgili şiirin Hayâlî Bey’e ait olmadığı fikrini güçlendirmektedir.

5. sırada yer alan “*ben ğarîbe cevr êdûp ağlatma ey şâhum benüm// ğün yüzüñ göster ğoreyin bir nazâr mâhum benüm*” matlâlı gazel, *PMN*’de Hayâlî Beg’e, *MN*’de ise Şehîdî’ye ait olduğu kayıtlı olup elimizde bulunan hiçbir divân nüshasında kayıtlı değildir. Gazelin makta beytine bakıldığında, daha doğrusu dil içi çevirisi yapıldığında aslında şiirin kime ait olduğu ortaya çıkmaktadır:

“*Gurbete saldı Şehîdî zülfî sevdâsı beni*

Dilerem Hak’dan hayâlî ola hem-râhum benüm”

[=Ey Şehîdî, zülfünün sevdası beni gurbete saldı. (En azından sevgilinin) Hayalinin benim yoldaşım olmasını Hak’tan dilerim.]

6. sıradaki “*turresi baş koşmasun ol zülf-i müşk-eşşânına// bir harâmîdür baş açuk n’eyler alup yanına*” matlâlı gazel Kemâlpaşa-zâde’ye aittir. Bu bilgi *PMN*, *MN* ve Kemâlpaşa-zâde *Dîvân*’ında teyit edilebilmektedir. Ancak, dikkat edilirse *PMN*’de başlıkta şiirin Hayâlî Bey adına kayıtlı olduğu görülecektir.

7. sırada yer alan “*hamdüli’llâh bu dil-i miñnet-zed’êrdi yârına// câm-ı mey şun sâkiyâ kalmaz bu demler yârına*” matlâlı gazel ile 8. sırada yer alan “*kaşı her tûr ki atar sînemüze yâlar ile// bâĝ-ı dil zeyn olur serv-i dil-ârâlar ile*” gazel, *MN*’de Abdülkerîm-zâde adına kayıtlı iken *PMN*’de Hayâlî Beg adına kayıtlıdır. Ancak, *PMN*’nin daha önce de belirtildiği gibi bir şiirin aidiyetini belirlemede isabetli olmayışı ve bu iki gazelin sadece Ü.2 nüshasında yer alması her iki şiirin Hayâlî Bey’e ait olduğu görüşünü zayıflatmaktadır.

Hayâlî Bey’in Tarlan neşrinde yer almayan gazelleri üzerine bir diğer çalışma 2012 yılında S. C. Bahadır tarafından yapılmıştır. Bahadır, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reşid Efendi 774 numaralı nüshadan yola çıkarak Hayâlî Bey’in 24 gazelini yayımlamıştır. Bu gazellerin bazılarının Hayâlî Bey’e aidiyeti yine şüpheli olmakla birlikte, aşağıda tabloda matla beyitleri verilen 6 gazelin Hayâlî Bey’e ait olmadığı anlaşılmaktadır:

Bahadır Neşrinde Yer Alan Gazellerin Matla Beyitleri, Şairleri ve Nüshaları

Sıra	Matla	Şair	Nüshalar
1.	kiyâmet kâd ile ol serv-kâmet turup şalinsa nâz ile kiyâmet	Helâkî: <i>Dîvân</i> : G. 15 (Çavuşoĝlu, 1982: 55)	S.2
2.	teşne-i câm-ı meyi mest-i ħarâbîler bilür lem’a-i envâr-ı miħri âftâbîler bilür	Cenâbî: <i>Dîvân</i> : G. 33 (Kesik, 2018: 45); <i>PMN</i> : G. 2415. (Gıynaş, 2014: 903)	S.2

3.	mīm-i dehāmı n'edüğü zâhir degül midür mülk-i 'ademde menzili âhır degül midür	Kemâl Paşa- zâde: <i>Dîvân</i> : G. 91 (Saraç: 118)	S.2 ve R ⁴
4.	çözdükçe çın şeher o şanem zülfi bāgını bād-i şabā mu'athtar eder cān dimāgını	Fiğānî: <i>Dîvân</i> : G. 91 (Karahān: 1966: 121)	S.2
5.	za'f-ı cismümden kaçan kim eylesem bir dem fiğān nāy olur âheng eder yanumca her bir üstülh'ân	Mesîhî: <i>Dîvân</i> : G. 179 (Mengi, 2020: 231)	S.2 ve R
6.	görüben kıdd ü haddini dedüm bāg-ı cināndur bu gümişden serv ile yâhod müzeyyen bustāndur bu	Hayālî-i Selef: <i>Mecmû'a-ı Eş'âr</i> : Ş. 203 (Öztürk, 2013: 125)	S.2

Kaynakların dahi zaman zaman güvenilir olmadığı bir sahada bir şaire ait olmayan şiiri çıkarmak ya da bunun tam tersini yapmak büyük sorumluluk gerektirmektedir. Zira her iki tablodan anlaşılacağı üzere bir şiirin kime ait olduğunu belirlemek mayın tarlasında yürümekten farksızdır. Hayâlî Bey'in dîvân nüshalarında olup da kendisine ait olmadığı kesin olan çoğu gazel olmak üzere 38 şiir tespit edilmiştir. En fazla şiiri Hayâlî Bey'e mal edilmiş şair, 12 şiirle Hayâlî Abdülkerîm-zâde'dir. Bunun yanı sıra 16. yüzyılda yaşamış diğer şairlerin gazelleri de Hayâlî Bey'in *Dîvân* nüshalarında yer almaktadır.

Hayâlî Bey'in başkalarına ait olan gazelleri kendisine mal edip meclislerde "benimdir" demesi, Sultan'ın makbulü olduğu için başkaları tarafından sorgulanmadan kabul görmesine sebep olmuş olabilir yahut belki de Zâtî gibi "hırs ve tama" yüzünden değil, şiirlerde geçen "ma'nîciği esirgediğinden" kendisine mal etmiştir (Kılıç, 2010: 1578). Aşağıda verilen tabloda Hayâlî Bey'in divan nüshalarında olup da başka şairlere ait olan gazellerin matla beyitleri ile birlikte şairleri ve şiirin geçtiği nüshalar verilmiştir:

Hayâlî Bey'in Dîvân Nüshalarında Yer Alan Başka Şairlere Ait Şiirlerin Matla Beyitleri ve Şairleri

Sıra	Matla	Şair	Nüshalar
1.	âyet-i muşhaf haţuñdur kaşlaruñ 'unvān aña zeyn için i'rāblar çeşmünde her müjgān aña	Hayālî-i Selef: <i>PMN</i> : G. 34 (Gıynaş, 2014: 62); Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 88 (Köksal, 2017: 100)	Ü.2
2.	bāb-ı dil-ber kim rakîb olmuş-durur derbān aña âsmāndur şanki çıkar gāh geh şeytān aña	Mesîhî: <i>Dîvân</i> : G. 4 (Mengi, 2020: 115); <i>PMN</i> : G. 14 (Gıynaş: 54)	S.5 ⁵
3.	dil bugün düşdi o māh-ı nūr-efzādan cüdā zerre gibi âftāb-ı 'āle-ārādan cüdā	Hayālî-i Selef: 'Âşık Çelebi:	GHB ⁶ , Ü.8 ⁷ , RAS ⁸ , K.2 ⁹ ,

⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eser Kütüphanesi, Revan Kitaplığı 784, R.

⁵ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 2634, S.5.

⁶ Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi, Türkçe Koleksiyon, 1079/2, GHB

⁷ İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 9852, Ü.8

⁸ Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, Türkçe Yazmalar, 36, RAS

⁹ Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, 13213, K.2

DİVÂN-I HAYÂLÎ BEY NÜSHALARINDA ŞAİRE AİT OLMAYAN ŞİİRLER

Sıra	Matla	Şair	Nüshalar
		<i>Meşâ'irü's-Şu'arâ:</i> (Kılıç, 650)	K.3 ¹⁰ , K.4 ¹¹ , Ü.5 ¹² , S.1 ¹³ , S.2, S.3 ¹⁴ , S.4 ¹⁵ , S.5, R, V ¹⁶ , M.9 ¹⁷ , K.1 ¹⁸ , A.1 ¹⁹ , SÇ.2 ²⁰ , ŞR ²¹ , İ.2 ²² , İ.4 ²³ , E.1 ²⁴ , E.2 ²⁵ , S.7 ²⁶ , S.6 ²⁷ , S.8 ²⁸ , Ü.3 ²⁹ , Ü.4 ³⁰ , Ü.6 ³¹ , Ü.7 ³² , M.1 ³³ , M.5 ³⁴ , M.6 ³⁵ , M.7 ³⁶ , M.8 ³⁷ , S.9 ³⁸ , S.10 ³⁹ , Ç.1 ⁴⁰
4.	bir nazar yüziñ görüp divâne oldum 'ākıbet 'āleme <i>meçnün</i> gibi efsāne oldum 'ākıbet	Hayālî-i Gülşenî: <i>Divân:</i> G. 20 (Alvan, 1998: 120)	K.4
5.	ey nuql-ı leblerüñ ile şîrîn şarāb-ı telh güş eyleyen sözini görür kand-ı nāb telh	Resmî: <i>PMN:</i> G. 1305 (Gıynaş:	E.2

¹⁰ Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, 14514, K.3

¹¹ Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, 13196/2, K.4

¹² İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 2923, Ü.5

¹³ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Erzincan 130, S.1

¹⁴ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İzmir 526, S.3

¹⁵ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya 3915, S.4

¹⁶ Vatikan Kütüphanesi, Türkçe Koleksiyon, Vat. Turco 218, V

¹⁷ Moskova Devlet Diploması Enstitüsü Nadir Eserler Müzesi, Türkçe Yazmalar 197, M.9

¹⁸ Konya Yazma Eser Kütüphanesi, Bölge Yazmaları, 42 Kon 3447, K.1

¹⁹ Avusturya Millî Kütüphanesi, Doğu Yazmaları, A.F. 386 (195)/2, A.1

²⁰ Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 578, SÇ.2

²¹ İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları, 0012, ŞR

²² İngiltere Millî Kütüphanesi, Doğu Yazmaları, Or. 8112, İ.2

²³ İngiltere Millî Kütüphanesi, Doğu Yazmaları, İ.4

²⁴ Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Koleksiyonu, 0105743, E.1

²⁵ Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 Sel 2102, E.2

²⁶ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud 3451/2, S.7

²⁷ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih 3823, S.6

²⁸ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail 442, S.8

²⁹ İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 755, Ü.3

³⁰ İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 1849, Ü.4

³¹ İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 2930, Ü.6

³² İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 2945, Ü.7

³³ Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, 45 Hk 7707/2, M.1

³⁴ Millî Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 78, M.5

³⁵ Millî Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 127, M.6

³⁶ Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 618/1, M.7

³⁷ Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2314, M.8

³⁸ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertevniyal 803, S.9

³⁹ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Uşşaki Tekkesi 127, S.10

⁴⁰ Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi, 19 Hk 2235, Ç.1

Sıra	Matla	Şair	Nüshalar
		510); <i>MN</i> : G. 716 (Köksal: 299)	
6.	kodum ben bir hişār-ı 'ışka bünyād kõparmaz bir taşın biñ olsa <i>ferhād</i>	Kıyāsī: <i>Kühü'l- Ahbār</i> (İsen: 263)	S.7
7.	her kaçan kim hāli şol yārūñ yañağın yaşdanur şanuram pervānedür düşmiş çerāğın yaşdanur	Necātī Beg: <i>Dīvān</i> : G. 195 (Tarlan, 1963: 265)	E.2
8.	tal'atūñ cennet tudağūñ selsebīl ırmağıdır 'arızuñda ruhlarıñ şu içre gül yaprağıdır	Kemāl Paşa-zāde: <i>Dīvān</i> : G. 51 (Saraç: 92)	E.2 ve Ü.3
9.	hatt-ı reyhān ol gül-endāmuñ yañağından çıkār bir giyāh-ı tazedür firdevs bāğından çıkār	Servī: Lañfī, <i>Tezkiretü 'ş-Şu'arā</i> , (Canım, 2000: 272)	V
10.	āh edersem n'edeysin şahñ-ı cihān oda yanar şabr edersem n'edeysin sīnede cān oda yanar	Hayālī-i Gülşenī: <i>Dīvān</i> : G. 43 (Alvan: 1998, 133)	S.1
11.	şu 'ālem tekyegāhında fedā bir cānumuz vardur gönül abdāl-ı 'ışk olsun şehā kurbānumuz vardur	Şāh Hatāyī (Macit, 2017: 131) ⁴¹	MC
12.	hışm ile ol kāfir-i bed-kış kurbān bağlanur vālih ü ser-geşte dillerde çara çan bağlanur	Abdülkerīm-zāde: <i>MN</i> : G. 1304 (Köksal, 2017: 478); <i>PMN</i> : Hayālī Beg: G. 2559 (Gıynaş: 955)	Ü.2
13.	mihr-i ruhuñla ten ki yoluñda türāb olur her zerresi kemāle erer āftāb olur	Qādīrī: <i>MN</i> : G. 1729 (Köksal, 609); <i>PMN</i> : G. 1766 (Gıynaş: 671)	Ü.2
14.	dil saña meyl ētdi cānum özge cānān istememez derd-i 'ışkuñ cānuma hoş geldi dermān istememez	Kemāl Paşa-zāde: <i>Dīvān</i> : G. 128 (Saraç: 142)	V
15.	nigārā şanma bir dem kim gönül hāndān olur sensüz bugün feryād u zār ile işüm efgān olur sensüz	Ğınāyī Çelebi: Kābilī, <i>Sultān-ı Hübāna Münāsib Eş'ār</i> , (Gürbüz, 2018: 878)	E.2 ve M.6
16.	la'l-i nāb-ı dil-bere 'unnāb beñzer beñzemez eşküñ içre dīdeme ğark-āb beñzer beñzemez	Cenābī Paşa: <i>Dīvān</i> , G. 115 (Kesik: 98); <i>PMN</i> : G. 2954 (Gıynaş: 105).	E.2 ve A.1
17.	'ışk illerinde dāğ-ı belānuñ sipāhıyuz <i>meçnün</i> gibi diyār-ı ğamuñ pādşāhıyuz	Fiğānī: <i>Dīvān</i> : G. 32 (Karahan: 62); <i>PMN</i> : G. 3292 (Gıynaş: 225)	V

⁴¹ Bu gazel Hatāyī'nin tek bir *Dīvān* nüshasında yer almakta olup, ona aidiyeti şüphelidir.

DİVÂN-I HAYÂLÎ BEY NÜSHALARINDA ŞAİRE AİT OLMAYAN ŞİİRLER

Sıra	Matla	Şair	Nüshalar
18.	ğonce-i nev-reste kim dërler dehânuñdur senüñ kırmızı gül yaprağı güyâ zebânuñdur senüñ	‘İşretî: <i>PMN</i> : G. 442 (Gıynaş: 639)	S.3, K.1, SÇ.2
19.	resm-i ‘ışk u ‘âşıkı êtmekde mâhîrdür gönül dâ’imâ derd ü belâ çekmekde kâdîrdür gönül	Hayâlî-i Gülşenî: <i>Dîvân</i> : G. 160 (Alvan: 202)	Ü.3
20.	ğamzeñ okından êrişdi sîneme fîr-i ecel âferîn bâzûña kim vërdüñ dil ü cânâ hâlel	Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 2782 (Köksal: 936); Hayâlî Beg: <i>PMN</i> : G. 4748 (Gıynaş: 746)	MC, S.2, Ü.2
21.	harâb olupdur ol âbâd gördüğün gönüm ğamuñla toptoludur şâd gördüğün gönüm	Hayâlî-i Selef: ‘Âşık Çelebi: <i>Meşâ’irü ‘ş-Şu’arâ</i> : s. 650; Kınalı-zâde Hasan Çelebi: <i>Tezkîretü ‘ş-Şu’arâ</i> : s. 343; Lañfî: <i>Tezkîretü ‘ş-Şu’arâ</i> : s. 218.	Ü.8, K.4, K.2, S.1, R, V, M.9, S.3, S.2, K.1, SÇ.2, ŞR, İ.1 ⁴² , İ.2, E.1, S.7, Ü.3, M.1, Ü.6, Ü.1 ⁴³ , S.5, M.7
22.	süzân-ı fîrâk ile oldı bu ciger biryân dil teşne yürek yangın oñulmadı bu hicrân	Hayâlî-i Gülşenî: <i>Dîvân</i> : G. 215 (Alvan: 235)	R ve S.8
23.	nice bir yaş dökeyin dîde-i giryânımdan nice bir ağlayayın hâl-i perîşânımdan	Bahârî: <i>PMN</i> : G. 5308 (Gıynaş: 951); <i>MN</i> : G. 3715 (Köksal: 1230)	Ü.9, S.1, SÇ.2
24.	bir belâdur bu rüzgâr şağın gösterür zehri hoş-güvâr şağın	Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 3881 (Köksal: 1281)	Ü.2
25.	hañına beñzer mi yâ rab yâsemen zülfine beñzemedi misk-i hoten	Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 3665: (Köksal: 1214)	Ü.2
26.	kaşı her fîr ki atar sînemüze yâlar ile bâğ-ı dil zeyn olur serv-i dil-ârâlar ile	Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 4390 (Köksal: 1440); <i>PMN</i> : Hayâlî Beg: G. 6720 (Gıynaş: 456)	Ü.2
27.	hamdüli’llâh bu dil-i miñnet-zed’ërdi yârına câm-ı mey şun sâkiyâ kalmaz bu demler yarına	Abdülkerîm-zâde: <i>MN</i> : G. 4137 (Köksal: 1361); <i>PMN</i> : Hayâlî Beg: G. 6630 (Gıynaş: 426)	Ü.2
28.	hayret alur ‘aqlımı baksam gözine kaşına şâd-hezârân âferîn olsun anuñ nağkâşına	Abdülkerîm-zâde: <i>PMN</i> : G. 6226 (Gıynaş: 286);	GHB, K.2, R, V, M.9, S.2, SÇ.2, İ.2, İ.1,

⁴² İngiltere Millî Kütüphanesi, Doğu Yazmaları, Or. 7146, İ.1

⁴³ İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 457, Ü.1

Sıra	Matla	Şair	Nüshalar
		‘Aşık Çelebi: <i>Meşā’irü’ş-Şu’arā</i> (<i>Kılıç</i> : 1540); Laṭīfī: Tezkiretü’ş- Şu’arā (Canım: 253)	E.1, S.7, S.8, Ü.6, Ü.1, Ü.2, S.5, Ç.1
29.	kāfirem āhum gibi özge kemendüm var ise şol gözi āhūlara bir ğayrı bendüm var ise	Ḳabūlī: <i>Şiirleri</i> : Ş. 72 (Duyar, 2009: 321)	R
30.	her kim ēerse zūlf ile bu serv-kāmete ‘ōmr-i dirāz ile eřişür ol kıyāmete	Rahmī: <i>Dīvān</i> : G. 195 (Erdoğan, 2017: 268); <i>PMN</i> : G. 7033.	R, S.8, Ü.1
31.	ḥayālūn şāhi geldükçe gönül tahtına ġamlarla aña karşı çıkar ‘izzet kılar āhum ‘alemlerle	Nālī: <i>PMN</i> : G. 7077 (Gıynaş: 581)	V, SÇ.2, E.1
32.	ḥāl-i siyāhi beḳ’olalı ḥüsnī bāġına cān kuşlarını taḳdı kara saçı aġına	Müdāmī: <i>PMN</i> : G. 6177 (Gıynaş: 268)	GHB, RAS, K.3, K.2, Ü.5, S.1, R, V, S.3, S.2, K.1, SÇ.2, ŞR, İ.2, İ.1, İ.4, E.1, S.6, S.4, S.8, Ü.4, M.3 ⁴⁴ , M.6, S.9, Ü.1, S.10, S.5, M.5, Ç.1
33.	kim ġeyürdi gül gibi bu cāme-i āli saña kimler öğretdi bu āli hey <i>hasan bālī</i> saña	Āhī: <i>Dīvān</i> : G. 6 (Kaçalın, ty: 5)	K.1, ŞR
34.	gönül şürīde-ḥāl oldı görelden sen dil-ārāyı düşüp şahrā-yı ‘ışk içre gezer aġlayı aġlayı	Necātī Beg: <i>Dīvān</i> : G. 630 (Tarlan, 1963: 543)	K.1, SÇ.2, SÇ.1 ⁴⁵ , ŞR, E.2
35.	sevdi gönülüm bāġ-ı ḥüsnūn bir gül-i ḥandānını inledür ḥār-ı belāda bülbül-i nālānını	Fiġānī: <i>Dīvān</i> : G. 92 (Karahan: 122)	Ü.3
36.	dām-ı zūlfūne gönül murġı düşüp āh dedi ne kara günlere uğramışam eyvāh dedi	Likāyī: <i>PMN</i> : 7710 (Gıynaş: 801) <i>MN</i> : G. 5278 (Köksal: 1714)	K.4, S.2, SÇ.2, E.1, Ç.1, S.8
37.	ol nāzenīnlerūn ŗehi vü dil-ġüşācuġı ḥaste dilüm ŗifācuġı derdüm devācuġı	Şabāyī: <i>Dīvān</i> : G. 111 (Kavaklık, 2008: 89); <i>PMN</i> : G. 7456 (Gıynaş: 714)	S.2
38.	kūhkenlikler ki <i>ferḥād</i> ētdi çekdi miḥneti ‘ışkbāzılıġ degülmiş bildüm anuñ niyyeti	Rahīkī: <i>Şiirleri</i> : G. 20; (Zülfe, 2009: 197) <i>MN</i> : G. 4807 (Köksal, 2017: 1570)	Ü.5, MC, S.2, SÇ.2, SÇ.1, S.8, Ü.3, S.5

⁴⁴ Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri, 34 Ae Manzum 134, M.3

⁴⁵ Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 369, SÇ.1.

Tablodan görüleceği gibi hangi nedenle, ne zaman ve kim tarafından nüshalara eklendiği bilinmeyen bu şiirler hem üslup hem de konu bakımından Hayâlî Bey'in şiir tarzına uymamaktadır. Hayâlî Bey'in sözden ziyade hayali önceleyen bir şair olması hasebiyle şiirlerinde öne çıkan unsur sözden ziyade mana olmalıdır.

Sonuç

Osmanlı şiirinin en müstesna şairlerinden biri olan Hayâlî Bey (ö. 1557)'in *Dîvân*'ının mevcut olan tüm nüshaları incelenmiştir. İncelenen 53 *Dîvân* nüshasının neticesinde özellikle nüshalarda seyrek olarak yer alan şiirlerdeki kullanılan üslubun, hayalin ve kelime seçimi gibi şiir unsurlarının Hayâlî Bey'i yansıtmadığı şüpheinden yola çıkılarak bu şiirler çeşitli şiir mecmualarında ve yayımlanmış divanlarda taranmıştır. S. Küçük tarafından 1984 yılında yayımlanan "Hayâlî Bey'in Yayımlanmamış Gazelleri" adlı makalede yer alan 8 şiirden en az 4 tanesinin Hayâlî Bey'e ait olmadığı, diğer 4 şiirin de Hayâlî Bey'in hiçbir *Dîvân* nüshasında bulunmamasından dolayı ona ait olamayacağı düşünülmektedir. S. C. Bahadır tarafından 2012 yılında yayımlanmış "Hayâlî Bey'in Bilinmeyen Gazelleri" makalesinde ise yayımlanan 24 gazelin 6'sının Hayâlî Bey'e ait olmadığı sonucuna varılmıştır. Son olarak yeni elde edilen Hayâlî Bey nüshaları gözden geçirildiğinde *Dîvân* nüshasında yer alan ancak Hayâlî Bey'e ait olmayan 38 şiir tespit edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın "bir mecmua gibi yanında taşıdığı, güzellerin övgüsü gibi dilinden düşürmediği" Hayâlî Bey'in tek eseri olan *Dîvân*'ında kendisine atfedilen bu çok sayıda şiirin varlığı iki şekilde açıklanabilir. Birincisi bu şiirlerin bazıları bir şiir erbabı ya da bir müstensih eliyle *Dîvân*'a eklenmiş ve o nüshadan diğer nüshalara da yayılmış olabilir. Diğer bir ihtimal ise Hayâlî Bey bilinçli bir şekilde başkası tarafından yazılan gazelleri -belki de ününü daha da arttırmak için- sahiplenmiş olabilir. Deli Birader Gazâlî'nin Hayâlî Bey için söylediği kıta bu bakımdan dikkat çekicidir. Her iki varsayımda da bu şiirlerin Hayâlî Bey'e ait olmadığını tespit edildiği anda şairin *Dîvân*'ından çıkarılması sağlıklı bir tenkitli metin çalışması adına elzemdir.

Kaynakça:

- Alvan (Çınar), T. (1998), *Hayâlî-i Gülşenî Dîvânı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahadır, S. C. (2012), Hayâlî Bey'in Bilinmeyen Gazelleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7, 921-946.
- Canım, R. (2000), *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Müellifi: Latifi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1982), *Helâkî Dîvan Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çelik Vural, Büşra. (2021), Hayâlî Bey Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dil İçeri Çeviri). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Duyar, H. (2009), On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Kabûlî'nin Şiirleri, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4, 307-362.
- Erdogan, M. (2017), *Bursalı Rahmî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap). (Erişim tarihi: 28.02.2021).

- Erünsal, İ. E. (2006), *Divan Neşirlerinde Karşılaşılan Güçlükler I: Güvenilir Bir Metin Te'sisi, Osmanlı Araştırmaları*, 27, 17-45.
- Gıynaş, K. A. (2014), *Pervâne Bey Mecmuası*. Müellifi: Pervâne b. Abdullah. Eskişehir: Akademik Kitaplar Yayınları.
- Gürbüz, M. (2018), *Sultân-ı Hübâna Münasib Eş'âr*. Müellifi: Kâbilî. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (e-kitap). (Erişim tarihi: 28.02.2021).
- İsen, M. (1994), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Müellifi: Gelibolulu Âli Mustafa Efendi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kaçalin, M. S. (___), *Âhî (1476-1517) Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (e-kitap). (Erişim tarihi: 28.02.2021).
- Karahan, A. (1966), *Kanunî Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figanî ve Divançesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kavaklık, R. (2008), *On Beşinci Yüzyıl Şairi Sabâyî ve Divançesi (Transkripsiyonlu Metin-Açıklamalar-Dizin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Kesik, B. (2018), *Cenâbî Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (e-kitap). (Erişim tarihi: 28.02.2021).
- Kılıç, F. (2010), *Meşâ'irü's-Şu'arâ*. Müellifi: Âşık Çelebi, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Köksal, M. F. (2017), *Mecma'u'n-Nezâ'ir*. Müellifi: Edirneli Nazmî. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (e-kitap). (Erişim tarihi: 28.02.2021).
- Küçük, S. (1984), "Hayâlî Bey'in Yayımlanmamış Gazelleri". *Türk Dili Dergisi*, 394, 418-421.
- Macit, M. (2017), *Hatâyî Dîvân*. Müellifi: İsmâil b. Haydar el-Erdebilî (ö. 1524), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Mecdî Efendi (1269), *Tercüme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*. İstanbul: Dârü't-Tıbbâ'atü'l-Âmire.
- Mengi, M. (2020), *Mesîhî Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (e-kitap). (Erişim tarihi: 28.02.2021).
- Nafiz, R. (1929), Tarihi Kıymeti Haiz Birkaç Manzume, *Hayat Mecmuası*, VI (135) 10.
- Öztürk, U. (2013), *Mecmû'a-ı Eş'âr (Muallim Cevdet K.479) (İnceleme-Tenkitli Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Polat, S. (2015), *Metin Tenkidi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Samancı, M. (2013), *Mecmû'a-i Nezâ'ir (vr. 150b-250a) (Süleymaniye Kütüphanesi H. Hüsnü Paşa 1031) İnceleme-Tenkitli Metin*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Saraç, M. A. Y. (___), *Şeyhü'l-İslâm Kemal Paşa-zâde ve Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Tarlan, A. N. (1963), *Necatî Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Zülfe, Ö. (2009), Rahikî [ö. 953/1546] ve Şiirleri, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 21, 171-198.